

**ФРЕЙМОВА СЕМАНТИКА ЯК МЕТОД ПЕРЕКЛАДУ ЗВУКОСИМВОЛІЗМІВ
У РОМАНІ Х. МУРАКАМІ «ХРОНІКИ ЗАВОДНОГО ПТАХА»**

У статті визначено роль фреймового підходу в аналізі та оцінці функціонування оноματοпоетичної лексики і збереження її при перекладі, з метою створення позитивного/негативного ставлення до подій чи ситуацій та їхньої подальшої реалізації в тексті на основі екстралінгвістичної інформації представлено методи перекладу за допомогою використання однакових ономапоетей. Визначається місце та роль фрейму звукосимволізмів у японській мові, оскільки вони є невід'ємною частиною словникового складу мови.

Ключові слова: *фреймова семантика, когнітивна лінгвістика, звуконаслідування, оноματοпоетична одиниця, фрейм, підфрейм, когнітивна модель.*

Лінгвістика завжди відігравала вагомий роль у пізнанні концептуальної картини світу та принципів дослідження окремих її фрагментів. Центральною ідеєю, яка поєднує численні когнітивні дослідження мови та мовних значень, стали своєрідні уявлення про те, що наші знання, відображені у мовній формі, розподіляються за допомогою певних структур – когнітивних моделей, а мовні категорії є лише наслідком саме такої організації наших знань.

Серед цілої низки напрямів та методів дослідження мовних значень з позиції когнітивної лінгвістики саме фреймову семантику виділяють як багаторівневу теорію значення, яка, переважно, використовує пропозиційні моделі структурування значень.

Фрейм – це лексичний концепт, який набув широкого вжитку. У той час як назва більшості термінів у лінгвістиці мають латинське походження, «фрейм» походить від англійського слова *frame* – рамка, каркас. Це поняття запропонував у 1974 р. американський учений М. Мінський, який досліджував проблеми штучного інтелекту та способи представлення знань про комп'ютер. Підґрунтям для теорії фреймів є гіпотеза про те, що знання про світ є структурованим, тобто складається з певних сценаріїв із фіксованим набором стереотипних ситуацій – фреймів [2, с. 2].

В якості лінгвістичної концепції фреймова семантика вперше була запропонована Ч. Філлмором в середині 70-х років. Використовуючи поняття «фрейм», Ч. Філлмор визначає його як когнітивну структуру, яка має тісну асоціацію з концептом, який виражений тим чи іншим словом [4, с. 139].

Нині фреймова семантика дає можливість моделювати принципи структурування та вираження певної частини людського досвіду, знань за допомогою мовних одиниць, а також способів активації загальних знань, які забезпечують порозуміння в процесі мовної комунікації.

Звукосимволізм, як невід'ємна частина словникового складу мови, неодноразово були об'єктом дослідження у найрізноманітніших аспектах. Проте стилістичні

функції звуко­символізмів у когнітивному плані залишаються мало вивченою сферою, що зумовило постановку проблеми нашої наукової розвідки, оскільки головна увага дослідників була переважно спрямована на фоносемантику – галузь науки, що вивчає звуко­символізм як систему мови.

На нашу думку, саме теорія фреймів дає більш послідовний і теоретично об­грунтований метод когнітивного опису лексики. Семантика кожного звуко­символізму ви­значається як окре­мий фрейм, тобто як інформаційна структура, що відображає увесь комплекс знань, уміщених у лексичній одиниці, що позначає певний звук. Фрейм зву­косимволізму включає в себе інформацію про якість звуку, його походження, ситуа­ції, які супроводжуються даним звуком, а також створений ним ефект.

Необхідність використання фреймів зумовлена особливостями семантики звуко­символізмів, які, як і назви кольорів, характеризуються поняттям семантичної роз­митості або дифузності. Ця особливість полягає у тому, що людині буває дуже тяжко назвати той чи інший звук, із яким вона зустрічається в об'єктивній реальності. Один і той самий звук може бути названий по­різному. Аналогічно, складно пояснити при­чину вибору конкретного значення в синонімічних парах звуко­символізмів [3, с.12].

Метою даної статті є окреслення проблем та стратегій перекладу оно­матопей за допомогою фреймового підходу шляхом зіставного методу перекладів роману япон­ського письменника Харукі Муракамі «Хроніки заводного птаха» на українську (І. Дзюб) та англійську мови (Дж. Рубін).

Ономатопое­тична лексика, до складу якої в японській мові належать звуко­наслі­дування та звуко­символізми, використовується для лаконічного та емоційного опису, по­жвавлення наративу, а також для створення «ефекту присутності». Не менш важли­ва функція японських оно­матопей полягає в тому, аби уточнити або звузити загальне значення певних дієслів. Українська та англійська мови мають велику кількість діє­слів, конкретне значення яких виражається за допомогою окремої лексеми. В япон­ській мові конкретний відтінок значення дієслову часто надає те чи інше оно­матопе­гичне слово у поєднанні з ним.

Також слід нагадати про деякі фонетичні категорії, які реалізуються в протистав­леннях. Релевантними є додаткові відтінки значень оно­матопое­тичних одиниць, що виникають як наслідок реалізації протиставлень різноманітних категорій, наприклад, дзвінки та глухі приго­лосні, закриті та відкриті звуки.

Голосні приго­лосні протиставляються, в першу чергу, по закритості-відкритості. На думку І. Таморі, оно­матопое­тичні слова, які мають звук [a], виражають більшу широту, відкритість, ясні звуки, адекватність, енергійність, а ті, до складу яких вхо­дить звук [o], – закритість (скромність, стриманість), нечіткі та неясні звуки, відсут­ність активності.

Із оно­матопое­тичними словами часто використовується службовий елемент と *то*, який виділяє та посилює значення оно­матопое­тичної одиниці, надає авто­номності від діє­слова, а також ем­фатичного навантаження, наприклад, *yukkuri – yukkuri to*. У такому випадку можна запро­понувати використання ем­фазы – використання ступене­вих прислівників («дуже», «сильно») чи заміни порядку слів [5, с. 7].

Для того, щоб з'ясувати збереження значення фрейму при перекладі з японської на українську та англійську мови, ми взяли за основу ономапоетичне слово じっと (jitto) у кількох випадках.

У системі звуконаслідувань японської мови ономапоетичне слово じっと (jitto), першопочаткове значення якого «нерухаючись/незворушно», належить до групи звукосимволізмів 擬態 (gitaigo). Слово じっと (凝と), яке у своєму складі містить звук [o], як уже зазначалося вище, дійсно вказує на відсутність динаміки.

Х. Какехі виділяє три способи вживання ономапоетичних слів, поділяючи їх на детерміновані, комплементарні та автономні сполучення з певними дієсловами. Ономапоетичне слово じっと (jitto) належить групі автономних сполучень, тобто таких, що не є стійкими. Одиниці таких словосполучень можуть поєднуватися з різними дієсловами, уточнюючи ступінь інтенсивності дії чи стану [5, с. 8].

Здійснюючи переклад роману Х. Мураками «Хроніки заводного птаха», значення ономапоетичного слова じっと (jitto) у сполученні з дієсловом 見る (miru) та 覗き込む (nozoki komu) «бачити», «вдивлятися» І.Дзюб майже в усіх випадках передає за допомогою прислівника «пильно», зберігаючи фрейм ступеню глибини дії, створюючи ефект «об'ємності дії».

- «...それから僕の顔をじっと見た。» – «...якийсь час мовчав, а потім **ПІЛЬНО** глянув на мене.»;
- «...私の顔をじっとのぞきこみました。» – «...**ПІЛЬНО** глянув мені в очі»;
- «... 私の顔をじっと覗き込むように...» – «...**ПІЛЬНО** вдивляючись мені в очі...»

При перекладі цих моментів на англійську мову Дж. Рубін також досягає ідеального збереження фрейму ступеню глибини дії, але вже за допомогою інших слів та граматичних конструкцій. Так, при перекладі першого речення ономапоетичне слово じっと (jitto) з дієсловом 見る (miru) він передає за допомогою словосполучення «to look somebody straight in the face». «...he looked me straight in the face. ». У другому реченні Дж. Рубін використовує сталий вираз «to fix one's eyes on something» для перекладу じっと (jitto) з дієсловом 覗き込む (nozoki komu) «вдивлятися», зберігаючи фрейм глибини дії, який намагався показати Х. Мураками у своєму романі. «... He fixed his eyes in mine...». Для перекладу останнього речення використовується ідіоматичний вираз «to take a hard look», який ідеально передає ефект «пильності» в погляді, який в японському реченні властивий ономапоетичному слові じっと (jitto) з дієсловом 覗き込む (nozoki komu) «вдивлятися» «...looked hard at me and said...».

Таким чином, фреймовий підхід для аналізу функціонування ономапоетичної лексики та збереження її при перекладі дає можливість пояснити, що одне й те ж саме слово може використовуватися для створення позитивного або негативного ставлення до подій чи ситуацій. Наприклад, у реченні «...そこにじっと顔を伏せているだけだった。» – «...сиділа, **зануривши** голову у руки» І.Дзюб передає сему самотності ономапоетичного слова じっと (jitto) з дієсловом 伏せる (fuseru) «ховати» за допомогою дієприслівникового звороту «зануривши». Дж. Рубін при перекладі зберігає сему самотності, використовуючи ідіоматичний вираз «press against something». «...she kept her face pressed against her arms... ».

Але вже у реченні «...僕はそのままの姿勢でじっと耳を澄ませた。» – «...**затамувавши подих, прислухався** – жодного звуку». І. Дзюб трансформує оноματοпоетичне слово *じっと* (*jitto*) з ідіомою *耳を澄ませる* (*mimi wo sumaseru*) в дієприслівниковий зворот «затамувавши подих», поширюючи дієсловом «прислухатися», аби передати сему тиші, створюючи приємний ефект «занурення» в неї. Дж. Рубін досягає цього ефекту за допомогою сталого виразу «hold one's breath», так само як і І. Дзюб, поширюючи дієсловом «to listen» «...holding my breath and listening, I couldn't hear a thing».

Контраст у фреймовій семантиці між японськими оноματοпоетичними одиницями передачі звуку/шуму та оноματοпоетичними одиницями на позначення голосів буде завжди, оскільки ці дві групи відповідно морфологічно контрастують між собою. За результатами досліджень Х. Какехі та І. Таморі, більше 85% оноματοпоетичних одиниць передачі голосу є такими, що мають у своєму складі одну мору, що означає відсутність семантичної гнучкості в голосових фреймах оноματοпей [10, с.32]. У свою чергу, оноματοпоетичні одиниці передачі звуку/шуму, будучи семантично гнучкими, у своєму фреймі будуть містити «підфрейм». Розглянемо це на прикладі перекладу оноματοпоетичних слів *ぼたぼた* (*pota pota*) та *ばらばら* (*bara bara*) у романі Х. Муракамі «Хроніки заводного птаха».

Голосовий фрейм звуконаслідування *ぼたぼた* (*pota pota*) – кап – кап.

その皮からはまだぼたぼたと血が滴ってつまんで広げ。

Зі шкіри **раз у раз скапувала** кров (пер. І. Дзюб)

All the while, blood **kept dripping** from the skin. (пер. Дж. Рубін)

- тип звуку – природні явища;
- виконавець – людина;
- причина виникнення – неприродне втручання у процеси функціонування організму.

Звуковий фрейм звукосимволізму *ばらばら* (*bara bara*) – окремо, на частини.

石の鳥の影は.....ばらばらな形に分断されていた。

Тінь від кам'яного птаха, **розпавшись на окремі частини**... (пер. І. Дзюб)

The stone bird's shadow fell on.... **fragmenting**. (пер. Дж. Рубін)

- ти широкої п звуку – природні явища;
- виконавець – природа;
- причина виникнення – зміни в природі.

Як зазначалося вище, оноματοпоетичні одиниці передачі звуку/шуму, будучи семантично гнучкими, у своєму фреймі мають «підфрейм», тому, відповідно, в іншому випадку вживання звукосимволізму *ばらばら* (*bara bara*), буде виникати підфрейм почуттєвого сприйняття, метонімічного роду.

...体が割れてばらばらになってしまいそうに感じられたくらいです。

...було таке відчуття, наче тіло **от-от розпадеться на частини** (пер. І. Дзюб)

...each breath made me feel that my body **might crack apart**. (пер. Дж. Рубін)

Подія, що вплинула:

- хто/що спричинило – фізіологічний фактор;
- схожість стану – розкладення на рівномірні частинки;
- характер та інструмент впливу – біль.

Метонімічне перенесення та поширення у складі фреймових елементів є природним явищем, оскільки оноματοпоетичні одиниці передачі звуку/шуму надаватимуть можливість розглянути об'єкт під новим кутом зору, знайти нове його використання, розширити функціональне практичне застосування, в той час як оноματοпоетичні одиниці передачі голосу матимуть чіткий набір фреймів у своєму значенні [10, с. 32].

Таким чином, фреймовий підхід для аналізу функціонування оноματοпоетичної лексики та збереження її при перекладі дає можливість зробити висновок, що одне й те саме слово може використовуватися для створення позитивного або негативного ставлення до подій чи ситуацій. Такий підхід передбачає аналіз семантики звукосимволізмів та їхньої подальшої реалізації в тексті на ґрунті екстралінгвістичної інформації. Фрейм звукосимволізму не може реалізовуватися «частинами», він завжди буде виступати неділімою одиницею, що надає можливість автору художнього твору та перекладачеві більшу варіативність для зображення дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волосухина Н. В. К вопросу о трактовке понятий «концепт» и «фрейм» в современной лингвистике / Н.В. Волосухина // Университетские чтения – 2010: Материалы научно-методических чтений ПГЛУ. – Пятигорск: ПГЛУ, 2010. – Ч. 3. – С. 41–46.
2. Знаменская О.Е. Когнитивные основания функционирования звукообозначений: на материале англоязычного художественного текста: автореферат дис. ... кандидата филологических наук: 10.02.19. – М., 2009. – 23 с.
3. Коляденко О. О. Термін фрейм у лінгвістиці [Електронний ресурс] / О. О. Коляденко // Термінологічний вісник. – 2013. – Вип. 2(1). – С. 139-144. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/terv_2013_2\(1\)__17.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/terv_2013_2(1)__17.pdf).
4. Мураками Х. Хроніка заводного птаха / Х. Мураками; [пер. з яп. І.П. Дзюба]. – Харків: Фолио, 2009. – 762 с.
5. Поливанов Е. Д. Краткая фонетика японского языка / Е. Д. Поливанов // Вопросы языкознания. – М.: «Наука», 1991. – №4. – С. 125-137.
6. Румак Н. Г. Теоретические и практические проблемы межъязыковых соответствий: на примере перевода оноματοпоэтической лексики в японском языке: автореферат дис. кандидата филологических наук: 10.02.22. – М.: МГУ, 2007. – 24 с.
7. Akita K. Toward a frame-semantic definition of sound-symbolic words: A collocational analysis of Japanese mimetics [Електронний ресурс] / K. Akita // Journal of Semiotics Studies in Language and Culture. – Osaka University. – 2012. – 23. – Режим доступу: www.pjos.org/index.php/pjos/article/.../8241
8. Kakehi H., Tamori I., Schourup L. Dictionary of iconic expressions in Japanese / H. Kakehi, I. Tamori, L. Schourup. – Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 1996. – 1431 p.
9. Levin B., Song G., Atkins B. T. S. (1997). Making sense of corpus data: A case study of verbs of sound / B. Levin, G. Song, B. T. S. Atkins // International Journal of Corpus Linguistics. – 1997. – 2. – 23-64.
10. Murakami Haruki. 1994. Nejimaki tori kuronikuru. Tokyo: Shinkosha.
11. Akita K. Constraints on the semantic extension of onomatopoeia [Електронний ресурс] / K. Akita // Public Journal of Semiotics Studies in Language and Culture. – Osaka University, 2013. – 5(3). – Режим доступу: <http://www.pjos.org/index.php/pjos/article/view/9646/8241>
12. Toratani K. Translating Mimetics in Japanese: a cognitive approach [Електронний ресурс] / K. Toratani // ABSTRACT. New Voices in Translation Studies. – York University, Toronto, Canada: The International Association for Translation and Intercultural Studies (IATIS), 2009. – 5. – Режим доступу: <http://www.iatis.org/oldsite/newvoices/issues/2009/article-toratani-2009.pdf>

Стаття надійшла до редакції 24. 03. 2016 р.

Д. Ржевская, преподаватель,
Национальный авиационный университет, г. Киев

ФРЕЙМОВАЯ СЕМАНТИКА КАК МЕТОД ПРИ ПЕРЕВОДЕ ЗВУКОСИМВОЛИЗМОВ В РОМАНЕ Х. МУРАКАМИ «ХРОНИКИ ЗАВОДНОЙ ПТИЦЫ»

Статья посвящена определению роли фреймового подхода при анализе функционирования ониматопозитической лексики и ее сохранения в переводе. С целью формирования позитивного/негативного отношения к событиям или ситуациям, а также их дальнейшей реализации в тексте на основании экстралингвистической информации, раскрываются методы перевода с использованием одинаковой ониматопеи. Поскольку фреймы звуко-символизмов в японском языке являются неотъемлемой частью словарного запаса, определено их место и роль в языке в целом.

***Ключевые слова:** фреймовая семантика, когнитивная лингвистика, звукоподражание, ониматопозитическая единица, фрейм, подфрейм, когнитивная модель.*

D.Rzhevska, teacher,
National Aviation University, Kyiv

FRAME SEMANTICS AS METHOD OF MIMETISC TRANSLATION IN THE NOVEL OF H.MURAKAMI “THE WIND-UP BIRD CHRONICLE”

The article determines the main role of the frame approach during the analysis of Japanese onomatopoeia functions and the ways to keep these lexical units in the target language text. In order to inform in a positive or negative way about the situations or actions, as well as, about their further realization in the text based on the extra linguistic information, there few methods discovered, to conduct the translation using the same onomatopoeia. Thus, sound symbolism frames in Japanese are a vital part of lexicon, there are determined their role and functional part in general.

***Key words:** frame semantics, cognitive linguistics, sound symbolism, onomatopoeia, frame, sub-frame, cognitive model.*

УДК 811.521(477)

В. Шевченко, студ.,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ГЛЮТОНІЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено аналізу глютонічної термінології японської мови, її розподілу на глютоніми-агенси, глютоніми-локативи, власне глютоніми, глютоніми-кваліфікатори, глютоніми-органолептиви.

***Ключові слова:** глютонія, глютонічна термінологія, глютоніми-агенси, глютоніми-процеси, глютоніми-органолептиви, глютоніми-кваліфікатори, глютоніми-локативи.*